

Євген БОНДАРЕНКО

кандидат економічних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет,
Тернопіль, Україна, r0b0ta@ukr.net
ORCID ID: 0000-0001-6856-4855

Володимир УГРИН

кандидат економічних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет,
Тернопіль, Україна, vova.ugrin@ukr.net
ORCID ID: 0000-0003-3648-7247

НОВІТНІ ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ МИТНОГО КОНТРОЛЮ ТА МИТНОГО ОФОРМЛЕННЯ В УКРАЇНІ

Вступ. У сучасний трансформаційний період і в умовах, коли зовнішні та внутрішні загрози вимагають від України оперативного реагування з метою підвищення рівня фіскальної безпеки держави, одна із провідних ролей належить митній політиці в контексті ефективної реалізації митного оформлення та митного контролю. Здійснення заходів оптимізації та модернізації системи митного контролю має важливе значення для того, щоб дати змогу митним органам здійснювати якнайширший вплив з метою захисту та розвитку економіки.

Важливість фінансової безпеки значно зростає в сучасних умовах впливу глобалізаційних процесів на національні держави, динамічного розвитку світової торгівлі, ускладнення міжнародних відносин, що призводить до корегування та переосмислення функцій держави й необхідності виявлення, моніторингу та оцінки зовнішніх ризиків з подальшою розробкою науково-практичних заходів щодо зменшення їхнього негативно-го впливу. Реалізувати це можливо завдяки формуванню та використанню дієвих механізмів нівелювання цих загроз, одним із яких є механізм митного контролю.

Мета – обґрунтувати теоретико-інституційні і практичні засади удосконалення митного контролю та оформлення з урахуванням сучасних реалій розвитку України.

Результати. Досліджено актуальні аспекти митної політики України в умовах активізації євроінтеграційних процесів. Встановлено, що важливу роль у забезпеченні фіскальної безпеки держави відіграють митний контроль та митне оформлення товарів і транспортних засобів. Визначено сутнісні детермінанти митного контролю та способи його здійснення в українській та зарубіжній практиці. Приділено увагу організаційно-правовим засадам здійснення контрольної функції Державною митною службою України у співпраці з іншими фіскальними й правоохоронними органами. Наголошено на важливості оптимізації й модернізації митного контролю в Україні з урахуванням трендів цифровізації митного простору. Визначено пріоритетні напрями розбудови митного контролю в Україні, які базуються на стратегічних орієнтирах розвитку Державної

митної служби та враховують світові специфікації митного контролю, аудиту, управління ризиками. Такий контекст є актуальним в умовах протидії загрозам національній безпеці України, а також важливим у нарощуванні фінансового потенціалу щодо забезпечення соціально-економічного розвитку держави.

Перспективи. У подальшій науковій роботі значну увагу буде приділено дослідженню теоретико-методичних аспектів впливу реалізації контрольної та фіскальної функції органів Державної митної служби України на формування ресурсів Державного бюджету України в умовах протидії новітнім ризикам і загрозам.

Ключові слова: митна політика, митний контроль, митне оформлення, декларування товарів, зовнішньоекономічна діяльність, управління ризиками, цифровізація митного простору.

Рис.: 1, табл.: 1, бібл.: 17.

Yevhen BONDARENKO

Ph. D. (Economics), Assoc. Prof., West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine, r0b0ta@ukr.net

ORCID ID: 0000-0001-6856-4855

Volodymyr UHRYN

Ph. D. (Economics), Assoc. Prof., West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine, vova.ugrin@ukr.net

ORCID ID: 0000-0003-3648-7247

THE MODERN PRIORITIES FOR THE DEVELOPMENT OF CUSTOMS CONTROL AND CUSTOMS CLEARANCE IN UKRAINE

Introduction. In the modern transformational period and in conditions when external and internal threats require prompt response from Ukraine in order to increase the level of fiscal security of the state, one of the leading roles is given to the customs policy of effective implementation of customs clearance and customs control. The implementation of measures to optimize and modernize the customs control system is important in order to enable the customs authorities to exert a tremendous influence on the protection and development of the economy.

The importance of financial security is growing significantly in modern conditions of the influence of globalization on national states, the development of world trade, the complication of international relations, which leads to the adjustment and rethinking of the functions of the state with an emphasis on identifying external threats with further development of measures to reduce their negative impact. It is expedient to implement this by forming and using effective counter-controversial mechanisms for leveling these threats, one of which is the customs control mechanism.

The purpose of the article is to determine the theoretical, institutional and practical foundations of the formation of the customs policy of the state in the direction of improving customs control and registration, taking into account the modern realities of the development of Ukraine.

Results. Current aspects of the customs policy of Ukraine in the conditions of activation of the European integration processes are studied. It has been established that an important role in ensuring the fiscal security of the state is played by customs control and customs clearance of goods and vehicles. The essential determinants of customs control and methods of its im-

plementation in Ukrainian and foreign practice are determined. Attention is paid to the organizational and legal principles of the implementation of the control function by the State Customs Service of Ukraine in cooperation with other fiscal and law enforcement bodies. The importance of optimization and modernization of customs control in Ukraine, taking into account the trends of digitalization of the customs space, was emphasized. The priority directions for the development of customs control in Ukraine have been determined, which are based on the strategic guidelines for the development of the State Customs Service and take into account the global specifications of customs control, audit, and risk management. Such a context is relevant in terms of countering threats to Ukraine's national security, as well as important in building up the financial potential of the state to ensure the socio-economic development of the state.

Perspectives. In further scientific work, considerable attention will be paid to the study of theoretical and methodological aspects of the impact of the implementation of the control and fiscal function of the State Customs Service of Ukraine on the formation of resources of the State Budget of Ukraine in the conditions of counteraction to the latest risks and threats.

Keywords: customs policy, customs control, customs clearance, declaration of goods, foreign economic activity, risk management, digitalization of the customs space.

JEL Classification: H10, H32, F42.

Постановка проблеми. Новітні пріоритети розвитку економіки України вимагають поглиблення євроінтеграційних і світових процесів у контексті оптимізації митної політики, що націлена на формування сприятливих умов для зростання обсягів зовнішньоекономічної діяльності, а також підвищення її ефективності. У цьому сенсі одну з ключових ролей відіграє спрощення митних процедур та митних формальностей, пов'язаних із реалізацією митного контролю. Активізація інтеграційних процесів і прагнень України до світового зовнішньоекономічного простору пов'язана з низкою проблемних аспектів у сфері регулювання та контролю міжнародних економічних відносин, а також вжиттям відповідних заходів щодо їхнього ефективного вирішення. Розбудова механізмів митного контролю в умовах протидії ризикам воєнного часу в Україні сприятиме посиленню ролі та підвищенню ефективності функціонування державних управлінських інституцій, забезпеченню міжнародного супроводження соціально-економічної

справедливості в бізнес-середовищі, гарантуванню захисту фінансових і зовнішньоекономічних інтересів держави, стабілізації процедур формування фіскальних ресурсів держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику митної політики держави в контексті реалізації ефективного митного контролю з урахуванням зарубіжних тенденцій і сучасних трендів цифровізації митного простору досліджують провідні науковці та практики. Вагомим є внесок у створення наукового базису для визначення сутнісних детермінант митного контролю та митного оформлення К. Бухгольц [1], О. Вакульчика [2], Є. Гармаша [3], В. Ковальова [3], Н. Головай [4], Г. Погрішук [4], Н. Щербатюк [5] та ін.; формування напрямів і пріоритетів підвищення ефективності митного контролю досліджували О. Андрійко [6], Л. Корнева [6], М. Васильєв [7], Кононенко [7], Г. Назарова [7], І. Гриник [8], А. Крисоватий [9], І. Новосад [9], В. Меркадо [10], В. Степаненко [11] та ін.; інституційно-правові засади митної політики в контек-

сті практичної реалізації митного контролю відображені у нормативних документах [12, 13, 14, 15] та на офіційних платформах профільних організацій [16, 17].

Відзначаючи суттєвий внесок українських і зарубіжних науковців у розвиток системи митного контролю, зазначимо, що питання імплементації світового досвіду організації митного контролю в український прагматизм залишається мало дослідженим. Наголосимо, що трансформація митної політики в сучасних умовах відбувається з урахуванням заходів протидії ризикам воєнного стану, що вимагає посиленої уваги до здійснення митного контролю за правильною декларацією та своєчасністю сплати відповідних митних платежів до бюджету. Водночас важливо активізувати наукові пошуки в контексті модернізації процедур митного оформлення та контролю, використання інноваційних технологій і цифрових засобів протидії митним ризикам, імплементації нормативно-правових актів в контексті щодо гармонізації митної політики держави та удосконалення контрольної роботи митних інституцій в Україні та Європейському Союзі. Такий концепт обумовлює важливість модифікації й оптимізації митного контролю в Україні в сучасних умовах.

Мета статті полягає в обґрунтуванні теоретико-прикладних засад удосконалення митного контролю та оформлення з урахуванням сучасних реалій розвитку економіки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Митний контроль та митне оформлення товарів виконують пріоритетну роль у архітектоніці інструментів митної політики держави. Такий аспект має свої особливості, залежно від ступеня інтеграції країн, належності їх до певного товариства або союзу. В теперішніх умовах відбувається активізація міжнародної торгівлі, що проявляється через нарощування імпорتنих потоків в Укра-

їну, у зв'язку з чим міжнародні організації посилюють вимоги в сфері вільного входу іноземних товарів на український ринок. З огляду на це виникає необхідність вдосконалити процедури митного контролю в Україні з урахуванням новітніх трендів митної та зовнішньоекономічної політики.

В Митному кодексі України (далі – МКУ) визначено “організаційно-практичні та інституційні основи здійснення митного контролю в Україні, які практично унормовують процедури його реалізації в контексті формування сприятливих умов для розвитку економіки й суспільства, захисту законних прав та інтересів громадян, суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, а також забезпечення додержання чинного законодавства з питань митної справи” [12]. Зазначимо, що під час перетину митного кордону України та в процесі входження до зони митного контролю подорожуючі особи в обов'язковому порядку підпадають під особливий правовий режим, що зобов'язує їх до виконання визначених правил переміщення товарів і цінностей через державний кордон.

Відповідно до МКУ, митний контроль тлумачиться як “сукупність заходів, що здійснюються задля забезпечення дотримання законодавства та відповідних нормативно-правових актів з питань державної митної справи, міжнародних договорів України, укладених у встановленому законом порядку” [12].

На думку А. Крисоватого та І. Новосад, “забезпечення контролю за дотриманням порядку переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України, здійснення митного оформлення, забезпечення застосування до товарів заходів тарифного і нетарифного регулювання покладено на митні органи України. Поряд із цим у державі залишаються нерозв'язаними проблеми з незаконним переміщенням товарів та інших предметів через митний кор-

дон, тобто пов'язані з порушенням митних правил, установлених митним законодавством держави” [9, с. 67].

Згідно з положеннями Митного кодексу Європейського Союзу, митні органи можуть здійснювати будь-які процедури контролю, які вони ідентифікують необхідними. В цьому нормативно-правовому акті зазначено, що “митний контроль може, зокрема, полягати у вивченні товарів, взятті зразків, що підтверджують точність та повноту інформації, наданої в декларації чи повідомленні на наявність, автентичність, точність та дійсність документів, вивченні рахунків суб'єктів господарювання та інших записів, перевірки засобів транспорту, багажу та інших товарів, що перевозять громадяни або суб'єкти ЗЕД, та інших аналогічних діях” [13].

Водночас митний контроль, крім випадкових перевірок, має першочергово базуватися на аналізі й моніторингу ризиків за допомогою засобів електронної обробки даних задля належної ідентифікації й оцінки ризиків та напрацювання адекватних контрзаходів, що відповідають критеріям, розробленим на національному, міжнаціональному в межах ЄС та міжнародному рівнях. Важливо наголосити, що митний контроль здійснюється в межах координованого підходу до управління ризиками та ґрунтується на обміні актуальною інформацією про результати моніторингу ризиків між митними інституціями і встановленні спільних критеріїв та стандартів ризику задля здійснення відповідних контрольнопредентивних заходів [5, с. 388]. Цікавим також є той факт, що у митному законодавстві ЄС регламентується проведення пост-реліз контролю (post-release control), така дефініція замінила широко вживаний в практиці ЄС пост-митний контроль (post-customs control), який в українській практиці потребує певної законодавчої уніфікації та узгодженого інституційного забезпечення.

Міжнародна практика свідчить, що “за результатами контролю митні органи здійснюють профілактичну функцію, застосовуючи заходи щодо попередження, припинення та усунення неправомірних дій суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності чи їх посадових осіб” [5, с. 390]. Крім того, важливими заходами у процесі митного контролю є виявлення причин та умов (мотивів), що сприяли прийняттю і вчиненню неправомірних управлінських рішень і дій. Сучасні реалії вимагають оперативного й ефективного обслуговування стабільно зростаючих потоків експортно-імпортних вантажів, відповідного забезпечення комплексного спектра митних та супутніх послуг на рівні міжнародних стандартів, що безпосередньо залежить від технологій та форм митного контролю, до яких належать наступні:

- перевірка документів та відомостей, які згідно з митним законодавством надають органам ДМС України під час переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України;
- митний огляд (стосується товарів, транспортних засобів, ручної поклажі та багажу, а також функціонує особистий огляд громадян);
- облік товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України;
- усне опитування громадян і посадових осіб підприємств – суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності;
- огляд територій та приміщень складів тимчасового зберігання, а також митних складів, вільних митних зон, магазинів безмитної торгівлі тощо, тобто всіх місць, де перебувають товари, транспортні засоби, що в обов'язковому порядку підлягають митному контролю;
- проведення документальних перевірок щодо дотримання норм чинного законодавства України у галузі митної справи,

зокрема щодо своєчасності, достовірності, повноти нарахування, декларування та сплати митних платежів;

- надсилання запитів до інших державних або іноземних органів, установ та організацій з метою ідентифікації автентичності документів, поданих митним органам;
- пост-митний контроль [6, с. 109].

На наш погляд, саме обґрунтоване поєднання (чергування) стадій попереднього, поточного та подальшого контролю дає змогу забезпечити найбільш високий рівень результативності й ефективності митного контролю. Тому в практичній діяльності митних інституцій слід комплексно використовувати всі форми контролю, не протиставляючи їх одна одній, враховуючи кращий зарубіжний досвід та рекомендації профільних митних організацій.

Доречно зазначити, що митним законодавством в Україні передбачено формування двоканальної системи митного контролю товарів, транспортних засобів, які переміщують пасажирів через митний кордон України. На думку Н. Головай та Г. Погріщук, “такий контекст проявляється через спрощену систему митного контролю, яка дає змогу громадянам здійснювати декларування, обираючи один з двох каналів (зелений або червоний) проходу (проїзду транспортними засобами особистого користування) через митний кордон України. З практичної точки зору, в'їзд на митну територію України та проходження пасажирів митного контролю передбачає здійснення усного або письмового декларування особистих речей, що можуть переміщуватися пасажиром у ручній поклажі, а також у супроводжуваному багажі” [4]. Зазначимо, що у пунктах пропуску через державний кордон запроваджені зелений та червоний коридори, які пасажирів обирають самостійно та на власний розсуд, однак з

обов'язковою умовою дотримання відповідних норм митного законодавства.

За офіційною інформацією ДМС України, проходження митного контролю зеленим коридором “звільняє подорожніх від заповнення митної декларації, водночас не звільняє цих осіб від обов'язкового дотримання вимог до порядку переміщення товарів (зокрема особистих речей). Обравши зелений коридор, пасажир підтверджує відсутність у нього будь-яких товарів, які підлягають оподаткуванню та письмовому декларуванню, або заборонені чи обмежені до переміщення через митний кордон України. Зона митного контролю у порядку проходження червоного коридору передбачає проведення митних процедур товарів, що підлягають обов'язковому письмовому декларуванню й оподаткуванню або на переміщення яких через митний кордон України встановлені відповідні обмеження чи заборони. Проходження зони червоного коридору передбачає обов'язкове заповнення громадянами України та іноземцями митної декларації” [16].

Під час митного оформлення дозволено використання як електронних документів, так і документів на паперових носіях або їх електронних (сканованих) копіях, що засвідчені електронними підписами декларантів чи уповноважених осіб. В. Ковальов та Є. Гармаш акцентують, що “митні декларації та інші документи, що подаються до митних органів, які оформлено на паперовому носії, мають однакову юридичну силу з електронними документами” [3, с. 130]. Формат митних декларацій, які подають як електронні документи, ґрунтується на міжнародних стандартах електронного обміну даними та класифікується певним чином. Зокрема, звичайну митну декларацію заповнюють у звичному порядку, вона компонується за рахунок відомостей, необхідних для завершення митного оформлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення

у заявлений митний режим. Водночас попередню митну декларацію треба подавати в обов'язковому порядку до моменту ввезення на митну територію України товарів, транспортних засобів (зокрема з метою транзиту) або на етапі після їхнього ввезення, якщо задекларовані товари, транспортні засоби перебувають на території пункту пропуску через державний кордон України. Що стосується тимчасової митної декларації, то її подають у тому випадку, якщо декларант (уповноважена особа) не володіє точними відомостями про характеристики товарів, що необхідні для заповнення митної декларації у звичайному порядку. Зазначимо, що особливим видом є спрощена митна декларація, особливість подання якої полягає у тому, що декларант є підприємством, яке має авторизацію на застосування процедури спрощеного декларування.

Існують випадки, коли декларант або уповноважена ним особа фактично зобов'язана протягом термінів, що зафіксовані законодавством, подати органу ДМС України додаткову декларацію, в якій будуть міститися точні відомості про товари, задекларовані за попередньою, тимчасовою, спрощеною або періодичною митною декларацією.

Отже, митне оформлення можна подати як логічний алгоритм: спочатку подають попередню митну декларацію, після чого або загальну митну декларацію, відомості якої підтверджуються іншими документами, що додають до цієї декларації, або інші види митних декларацій (періодичну, тимчасову, спрощену), до яких за потреби додають додаткові митні декларації разом із документами, що підтверджують всі відомості у таких деклараціях; після здійснення митного контролю ці митні декларації оформлюють належним правовим чином митні органи з ухваленням відповідних рішень [7, с. 256].

Необхідно акцентувати, що особливу увагу митні органи мають приділяти потенційним місцям підвищеного ризику здійснення особами неконтрольованого перетину митної території України. Після виявлення таких місць, а також схем, необхідно класифікувати їх за ступенем ризику та здійснити аналіз певних економічних факторів, після чого ухвалювати рішення щодо додаткового облаштування їх спорудами та засобами митного контролю, приладами спостереження в режимі реального часу й організації діяльності відповідних структурних підрозділів ДМС України.

Корупційна та контрабандна практика, пов'язана з митним оформленням, спотворює конкуренцію, завдає шкоди законної ділової активності чесного бізнесу, створює ризики для безпеки всього ланцюжка постачання і фіскальної безпеки держави. Заходи, спрямовані на запобігання корупційним та контрабандним явищам, важливі для створення сприятливого ділового клімату в державі. Тільки економіка, часті випадки нелегального переміщення товарів через митний кордон, схеми ухилення від оподаткування завдають шкоди законним інтересам добросовісних суб'єктів ЗЕД, що продукує зростання шахрайських схем і, як наслідок, фіскальні втрати державного бюджету. Саме тому бізнес-середовище в сфері ЗЕД є зацікавленим "щоб держава в особі митних органів активно протидіяла порушенням митного законодавства, першочергово тим, які становлять найбільшу небезпеку для суспільства – контрабанді наркотиків і зброї, вибухових речовин, незаконному переміщенню небезпечних і неякісних товарів тощо" [7, с. 257].

За результатами моніторингу діяльності митниць ДМС України щодо протидії порушенням митних правил та контрабанді у 2021 р. (довоєнний період) та у

ПОДАТКОВА СИСТЕМА

2022 р. (в умовах воєнного стану) встановлено, що з оцінкою відмінно спрацювали 11 та 17 митниць ДМС України відповідно (табл. 1). Це свідчить про намагання працівників митних органів максимально

виконувати завдання в контексті протидії митним правопорушенням в умовах правового режиму воєнного стану, що позитивно відображається на контрольній та фіскальній функції ДМС України.

Таблиця 1

Інформація щодо результатів здійснення заходів протидії контрабанді та порушенням митних правил митницями ДМС України [14]

Митниця ДМС України	2021 рік			2022 рік		
	Формула розрахунку*	Знач	Оцінка	Формула розрахунку*	Знач	Оцінка
Київська	$Чспм=(823/1567) \times 100\%$	53%	добре	$Чспм=(923/886) \times 100\%$	104%	відмінно
Житомирська	$Чспм=(1/27) \times 100\%$	4%	незадовільно	$Чспм=(46/284) \times 100\%$	16%	незадовільно
Чернігівська	$Чспм=(404/337) \times 100\%$	120%	відмінно	$Чспм=(128/127) \times 100\%$	101%	відмінно
Дніпровська	$Чспм=(111/223) \times 100\%$	50%	добре	$Чспм=(30/20) \times 100\%$	150%	відмінно
Запорізька	$Чспм=(23/49) \times 100\%$	47%	добре	$Чспм=(66/61) \times 100\%$	108%	відмінно
Координаційно-моніторингова	$Чспм=(6/30) \times 100\%$	20%	задовільно	$Чспм=(16/45) \times 100\%$	36%	задовільно
Рівненська	$Чспм=(50/93) \times 100\%$	54%	добре	$Чспм=(63/97) \times 100\%$	65%	відмінно
Волинська	$Чспм=(412/467) \times 100\%$	88%	відмінно	$Чспм=(206/258) \times 100\%$	80%	відмінно
Івано-Франківська	$Чспм=(3/7) \times 100\%$	43%	добре	$Чспм=(12/19) \times 100\%$	63%	відмінно
Львівська	$Чспм=(1938/2154) \times 100\%$	90%	відмінно	$Чспм=(1522/1146) \times 100\%$	133%	відмінно
Закарпатська	$Чспм=(1066/1425) \times 100\%$	75%	відмінно	$Чспм=(702/1047) \times 100\%$	67%	відмінно
Хмельницька	$Чспм=(1/8) \times 100\%$	13%	незадовільно	$Чспм=(22/28) \times 100\%$	79%	відмінно
Вінницька	$Чспм=(303/318) \times 100\%$	95%	відмінно	$Чспм=(366/420) \times 100\%$	87%	відмінно
Тернопільська	$Чспм=(1/5) \times 100\%$	20%	задовільно	$Чспм=(7/17) \times 100\%$	41%	добре
Чернівецька	$Чспм=(743/856) \times 100\%$	87%	відмінно	$Чспм=(329/438) \times 100\%$	75%	відмінно
Одеська	$Чспм=(526/592) \times 100\%$	89%	відмінно	$Чспм=(357/559) \times 100\%$	64%	відмінно
Миколаївська	$Чспм=(24/61) \times 100\%$	39%	задовільно	**	**	**
Херсонська	$Чспм=(122/104) \times 100\%$	117%	відмінно	**	**	**
Донецька	$Чспм=(47/49) \times 100\%$	96%	відмінно	**	**	**
Луганська	$Чспм=(23/27) \times 100\%$	85%	відмінно	**	**	**
Сумська	$Чспм=(92/171) \times 100\%$	54%	добре	$Чспм=(105/84) \times 100\%$	125%	відмінно
Полтавська	$Чспм=(1/25) \times 100\%$	4%	незадовільно	$Чспм=(2/22) \times 100\%$	9%	незадовільно
Харківська	$Чспм=(480/342) \times 100\%$	140%	відмінно	**	**	**
Кропивницька	$Чспм=(1/39) \times 100\%$	3%	незадовільно	$Чспм=(23/35) \times 100\%$	66%	відмінно
Черкаська	$Чспм=(2/10) \times 100\%$	20%	добре	$Чспм=(9/11) \times 100\%$	82%	відмінно
Енергетична	$Чспм=(3/60) \times 100\%$	5%	задовільно	$Чспм=(3/4) \times 100\%$	75%	відмінно

*Частка справ про порушення митних правил, за результатами яких ухвалено рішення на користь держави, від загальної кількості справ, скерованих до суду.

**Митниці не працювали або частково не працювали відповідно до наказу Держмитслужби від 24.02.2022 № 113 "Про встановлення простою у роботі територіальних органів Держмитслужби".

На нашу думку, в умовах воєнного стану важливою постає проблема протидії контрабанді зброї. Згідно зі звітно-статистичними даними ДМС України, в умовах воєнного стану, зокрема у 2023 р. митні органи України виявили “343 факти незаконного переміщення через митний кордон України зброї, боєприпасів, вибухових речовин, спецзасобів. До правоохоронних органів України скеровано 237 повідомлень про протиправні діяння, що містять ознаки злочинів, передбачених КК України, та складено 119 протоколів про порушення митних правил” [14].

За даними Стокгольмського міжнародного інституту дослідження проблем миру, Сполучені Штати Америки залишаються найбільшим у світі експортером зброї, відповідаючи за 41,7 % міжнародних продажів зброї в період з 2019 р. по 2023 р., порівняно з 38,6% з 2017 р. по 2021 р. Протягом останнього часу країна постачала зброю більш ніж в 100 країн. Франція піднялася

на друге місце, обігнавши росію, частка якої в експорті скорочується. У період з 2019 р. по 2021 р. на Францію припадало 10,9% світового експорту зброї (дещо більше ніж у попередньому аналізованому періоді – 10,7%). Зауважимо, що росія трохи відстала – 10,5%; показник був розрахований як середнє значення за довоєнні 2019–2021 рр. та період після її повномасштабного вторгнення в Україну з 2022 р. по 2023 р. За п’ять років до вторгнення частка росії у світовому експорті зброї була набагато вищою – 18,6%. Дещо менший відсоток у сфері експорту зброї спостерігаємо у Китаю, Німеччини, Італії тощо (рис. 1).

Найбільшим імпортером зброї є Індія. Постачання зброї США в Україну нещодавно зіграло велику роль, причому Німеччина та Польща на 2 та 3 місці серед найбільших постачальників у 2019–2023 рр. [1].

Однак наголошуємо, що ці дані мають офіційний характер, водночас незаконне

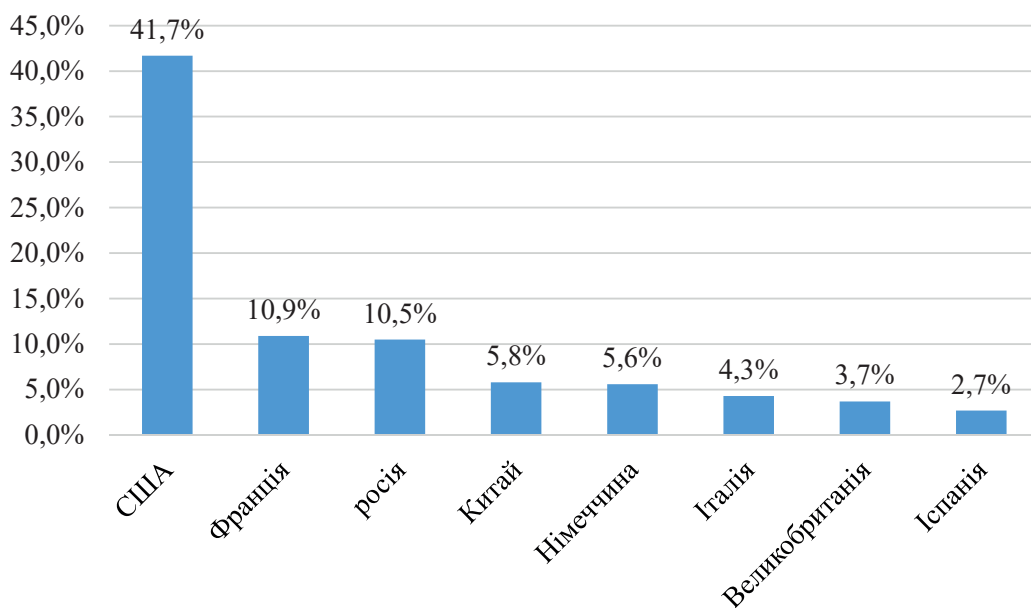

Рис. 1. Частка найбільших експортерів зброї у світі, інтегровано за 2019–2023 рр., % [11]

переміщення зброї відбувається поза правовим та інформаційним полем. Подібно до багатьох випадків незаконної торгівлі зазвичай легальними товарами, рішення не є простими та вимагають співпраці між державою і приватним сектором, а також оптимізації регулювання вздовж ланцюга постачання. Для цього рекомендовано здійснити такі заходи:

- сформуванню глобального реєстру зброї, можливо, підкріпленого блокчейном або іншою унікальною системою запису для всієї легально виготовленої зброї, яка також реєструє ліцензії та продаж;
- проводити посилений моніторинг використання зброї державними службовцями, військовими і правоохоронними органами (державними і приватними), які можуть бути залучені до незаконної торгівлі зброєю;
- ретельно розслідувати та притягувати до відповідальності весь ланцюжок учасників угруповань з торгівлі зброєю;
- покращити обмін інформацією про законно придбану, вилучену зброю та групи торгівлі нею між урядами зарубіжних країн;
- посилити контроль за продажем та придбанням частин вогнепальної зброї, які можуть підвищити вогнездатність зброї для стримування процесів розповсюдження звичайної та модифікованої зброї тощо [10].

В українській практиці ефективна протидія митним правопорушенням і контрабандним потокам можлива лише за активної взаємодії органів ДМС України, ДПС України, правоохоронних та інших контролюючих органів, основною функцією яких є спільна мета – забезпечення порядку переміщення товарів через митний кордон України, їхнього правомірного декларування та сплати відповідних митних платежів. Така взаємодія може відбуватися шляхом:

- взаємного інформування про стан забезпечення і виконання законодавства

щодо переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон;

- формування інформаційного реєстру (бази даних) про порушників митного й податкового законодавства та спільним його використанням у практичній діяльності;
- кооперації організаційно-управлінських заходів з питань перевірки ризиковості суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності;
- спільних перевірок конкретних фактів порушення законодавства з питань митної справи та вжиття заходів щодо притягнення винних осіб до відповідальності тощо.

Важливим новітнім пріоритетом розвитку митного контролю в Україні є автоматизація митних процедур, оскільки суттєва кількість митних процесів у більшості випадків засновані на паперових носіях, що не зовсім відповідає поточному технічному прогресу і кращим світовим практикам. Згідно з офіційними даними Всесвітньої митної організації в Європейському регіоні “загальний відсоток електронних митних декларацій перевищує 90%. Варто зауважити, що в країнах ЄС митне оформлення займає менше ніж 5 хвилин в 63% випадків і перевищує 1 годину в 9% випадків (це може зайняти до 48 годин). Ці результати не можуть бути досягнуті без істотного прогресу в автоматизації митниці та управлінні ризиками” [17].

Водночас технологія електронної автоматизації дасть змогу здобути низку переваг одночасно, а саме:

1. “Скоротити фізичний контакт між бізнесом та державними органами, що зводить до мінімуму корупційні ризики.
2. Автоматизувати і спростити декларування для бізнесу.
3. Сформуванню більш всебічний погляд на діяльність підприємства з точки зору контролюючого органу” [8, с. 648].
4. Здійснювати обмін електронною інформацією та даними між усіма інсти-

туціями та суб'єктами експортно-імпорتنих операцій [2, с. 177].

Ми переконані, що ефективно налагоджена система митного пост-аудиту дасть змогу митним органам максимально оптимізувати митні процедури для випуску товарів і скоротити терміни митного оформлення, тоді як належні документальні перевірки можуть бути виконані після завершення митного оформлення. Водночас положення міжнародних угод (таких як Угода про асоціацію з ЄС) також зобов'язують Україну застосовувати сучасні митні заходи контролю, такі як аналіз ризиків, контроль після випуску й аудити компаній.

Отже, реалізація та удосконалення митного контролю в сучасних умовах має базуватися насамперед на таких тактичних та стратегічних заходах:

- покращене інформаційне забезпечення контрольної діяльності митних органів (у тому числі з використанням прогресивних автоматизованих систем);
- організація та інституційне забезпечення комплексної взаємодії з європейськими організаціями в процесі адаптації митного законодавства в рамках імплементації Угоди про асоціацію України та ЄС;
- всебічне удосконалення (уніфікація, оптимізація, модернізація, цифровізація) митних формальностей та системи управління ризиками [11];
- забезпечення доступності актуальної інформації з питань митного декларування та контролю для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності;
- залучення та цільове використання міжнародної технічної допомоги для вдосконалення митної інфраструктури, професійного навчання посадових осіб митних органів, оснащення сучасними технічними засобами митного контролю;

– конструктивна кооперація з митними адміністраціями зарубіжних країн (особливо членами ЄС) у сфері протидії порушенням митних правил та контрабанді тощо.

Висновки. На основі вищезазначеного можемо зробити висновки, що новітні тренди у сфері реалізації митного контролю в Україні мають враховувати максимальне спрощення його процедур, що відповідає європейським пріоритетам митної політики та управління ризиками. Наголосимо, що практично в усіх країнах, що приєдналися до Кіотської декларації, ВМО та СОТ митний контроль спрямований на спрощення процедури його проходження й здійснюється за принципами “єдине вікно”, а в межах ЄС – “одна зупинка”. Саме тому правила й процедури митного контролю після митного оформлення та випуску товарів у вільний обіг мають свої особливості в різних країнах світу у розрізі методичних та організаційно-правових ознак. Тому перспективні напрями підвищення ефективності митного контролю в Україні мають бути нерозривно пов'язані з розбудовою та вдосконаленням митного аудиту, а також імплементацією цифрових технологій митного простору.

Проте проблематика організації ефективних митних процедур в контексті перевірки достовірності задекларованих даних щодо ввезення товарів і транспортних засобів в умовах правового режиму воєнного стану в Україні, навіть за умов вже реалізованих заходів (нормативного та практичного характеру), не втрачає своєї актуальності. Реформування організації роботи Державної митної служби України має відбуватися в рамках реалізації Національної стратегії доходів на 2024–2030 рр. [15]. Основними напрямками в цьому контексті є: вжиття антикорупційних заходів; налагодження співпраці з бізнесом; розвиток міжнародного митного співробітництва;

інституційна оптимізація та удосконалення управління персоналом; розвиток інформаційних технологій та оновлення системи митного оформлення й управління ризиками; гармонізація митного законодавства до законодавства ЄС; диверсифікація повноважень митних органів в контексті контрольної і правоохоронної функцій тощо.

Список використаних джерел

1. Buchholz K. *The World's Biggest Arms Exporters*. Mar 13, 2024. URL : <https://www.statista.com/chart/18417/global-weapons-exports/>.
2. *Формування системи митного аудиту в Україні : монографія / за ред. О. М. Вакульчик. Хмельницький : ПП Мельник А. А., 2018. 208 с.*
3. Ковальов В. Г., Гармаш Є. В. *Митні формальності, митні процедури. Публічне управління та митне адміністрування*. 2020. № 4. С. 129–133.
4. Головай Н. М., Поєрищук Г. Б. *Митний контроль за переміщенням товарів і особистих речей пасажирів: теоретичний аспект. Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 36. URL : <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1155>.
5. Щербатюк Н. В. *Організація митного контролю: європейський досвід. Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 387–391.
6. Андрійко О. Ф., Корнева Т. В. *Сучасний стан та основні напрями вдосконалення митного контролю в Україні. Часопис Київського університету права*. 2019. № 4. С. 107–112.
7. Назарова Г. Б., Кононенко Л. В., Васильєв М. В. *Митне оформлення у системі митного контролю: сучасний стан та напрями удосконалення. Таврійський науковий вісник. Економіка*. 2023. Вип. 16. С. 249–257.
8. Гриник І. Р. *Митний контроль в Україні та напрями його вдосконалення. Молодий вчений*. 2019. № 10. С. 646–650.
9. Крисоватий А. І., Новосад І. В. *Діяльність митних органів у забезпеченні митної безпеки України у сфері протидії порушенням*

митних правил. Науковий погляд: економіка та управління. 2017. № 2. С. 66–76.

10. Vázquez del Mercado G. *Arms Trafficking and Organized Crime: Global trade, local impacts, Global Initiative Against Transnational Organized Crime (GI-TOC) Policy Brief, August 2022*. URL : <https://globalinitiative.net/analysis/arms-trafficking-and-organized-crime/>.
11. Степаненко В. С. *Напрями удосконалення митного контролю та переміщення товарів через митний кордон України. Актуальні проблеми політики*. 2023. Вип. 71. С. 49–54.
12. *Митний кодекс України від 13 березня 2012 року № 4495-VI. Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.
13. *Union Customs Code (Regulation (EU) № 952/2013)*. Eur-Lex. URL : <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/union-customs-code.html>.
14. *Звіт про результати роботи Державної митної служби України за 2023 рік*. Київ, 2024. URL : <https://customs.gov.ua/plani-ta-zviti-roboti>.
15. *Національна стратегія доходів до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2023 року № 1218-р*. Урядовий портал. URL : <https://mof.gov.ua/uk/national-income-strategy-716>.
16. *Офіційний сайт Державної митної служби України*. URL : <https://customs.gov.ua/>.
17. *World Customs Organization: Annual Report 2022-2023*. URL : https://www.wcoomd.org/-/media/wco/public/global/pdf/about-us/annual-reports/annual-report-2022_2023.pdf.

References

1. Buchholz, K. (2024). *The World's Biggest Arms Exporters*. Available at: <https://www.statista.com/chart/18417/global-weapons-exports/>.
2. Vakulchuk, O. M. (Ed.). (2018). *Formuvannia systemy mytnoho audytu v Ukraini [Formation of the customs audit system in Ukraine]*. Khmelnytskyi: PP Melnyk A. A., 208 [in Ukrainian].
3. Kovalov, V. H., Harmash, Ye. V. (2020). *Mytni formalnosti, mytni protsedury [Customs formalities, customs procedures]*

ties, customs procedures]. *Publichne upravlinnia ta mytne administruvannia – Public Administration and Customs Administration*, 4, 129–133 [in Ukrainian].

4. Holovai, N. M., Pohrishchuk, H. B. (2022). *Mytnyi kontrol za peremishchenniam tovariv i osobystykh rechei pasazhyriv: teoretychnyi aspekt [Customs control over the movement of goods and personal belongings of passengers: theoretical aspect]*. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, 36. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1155>.

5. Shcherbatiuk, N. V. (2020). *Orhanizatsiia mytnoho kontroliu: yevropeyskyi dosvid [Organization of customs control: European experience]*. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava – Journal of the Kyiv University of Law*, 1, 387–391 [in Ukrainian].

6. Andriiko, O. F., Korneva, T. V. (2019). *Suchasnyi stan ta osnovni napriamy vdoskonalennia mytnoho kontroliu v Ukraini [Current state and main directions of improvement of customs control in Ukraine]*. *Journal of the Kyiv University of Law*, 4, 107–112 [in Ukrainian].

7. Nazarova, H. B., Kononenko, L. V., Vasyliiev, M. V. (2023). *Mytne oformlennia u systemi mytnoho kontroliu: suchasnyi stan ta napriamy udoskonalennia [Customs clearance in the customs control system: current state and directions for improvement]*. *Tavriiskyi naukovyi visnyk. Ekonomika – Taurian Scientific Bulletin. Economy*, 16, 249–257 [in Ukrainian].

8. Hrynyk, I. R. (2019). *Mytnyi kontrol v Ukraini ta napriamy yoho vdoskonalennia [Customs control in Ukraine and directions for its improvement]*. *Molodyi vchenyi – Young Scientist*, 10, 646–650 [in Ukrainian].

9. Krysovatyi, A. I., Novosad I. V. (2017). *Diialnist mytnykh orhaniv u zabezpechenni mytnoi bezpeky Ukrainy u sferi protydii porushenniam mytnykh pravyl [Activities of customs authorities in ensuring customs security of Ukraine in the field of combating violations of customs rules]*. *Naukovyi pohliad: ekonomika ta upravlinnia – Scientific View: Economics and Management*, 2, 66–76 [in Ukrainian].

10. Vázquez del Mercado, G. (2022). *Arms Trafficking and Organized Crime: Global trade, local impacts, Global Initiative Against Transnational Organized Crime (GI-TOC) Policy Brief*. Available at: <https://globalinitiative.net/analysis/arms-trafficking-and-organized-crime/>.

11. Stepanenko, V. S. (2023). *Napriamy udoskonalennia mytnoho kontroliu ta peremishchennia tovariv cherez mytnyi kordon Ukrainy [Directions for improving customs control and movement of goods across the customs border of Ukraine]*. *Aktualni problemy polityky – Actual Problems of Politics*, 71, 49–54 [in Ukrainian].

12. *Mytnyi kodeks Ukrainy vid 13 bereznia 2012 roky № 4495-VI [Customs Code of Ukraine]*. (2012, March, 13). Verkhovna Rada Ukrainy. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.

13. *Union Customs Code*. Eur-Lex. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/union-customs-code.html>.

14. *Zvit pro rezultaty roboty Derzhavnoi mytnoi sluzhby Ukrainy za 2023 rik [Report on the results of the work of the State Customs Service of Ukraine for 2023]*. Available at: <https://customs.gov.ua/plani-ta-zviti-roboti>.

15. *Natsionalna stratehiia dokhodiv do 2030 roku [National revenue strategy until 2030]*. Uriadovyi portal – Government website. Available at: https://mof.gov.ua/uk/national_income_strategy-716.

16. *Ofitsiynyi sait Derzhavnoi mytnoi sluzhby Ukrainy [Official website of the State Customs Service of Ukraine]*. Available at: <https://customs.gov.ua/>.

17. *World Customs Organization: Annual Report 2022-2023*. Available at: https://www.wcoomd.org/-/media/wco/public/global/pdf/about-us/annual-reports/annual-report-2022_2023.pdf.